

**DĚJINY ČESKÉ
KINEMATOGRAFIE:
DOKUMENTÁRNÍ FILM
II**

Kateřina Šardická

katerina.sardicka@gmail.com

DOKUMENT V RÁMCI ZNÁRODNĚNÉ KINEMATOGRAFIE

- znárodnění kinematografie dekretem prezidenta Beneše z 11. srpna 1945
- hraný film = znárodnění Lucernafilmu, Nationalfilmu
- **krátký (dokumentární) film = stále rozptýlené – tj. nutno znárodnovat jednotlivce (cca 18 fungujících firem)**
- provedeno poměrně rychle – hlavním vyjednávačem **Jiří Lehovec** – soustředil majetek, technické zařízení a zásoby materiálu, převzal provozovny a kapitál
- toto vše technickým a ekonomickým základem pro zahájení státu sloužící a státem řízené výroby dokumentárních filmů
- společnost Aktualita – znárodněna jako **Československá filmová kronika** a de facto byla vzhledem ke svému vybavení naprostou základnou budoucí tvorby
- vedle periodik se zde ovšem začaly vydávat i „neperiodické filmy“ – tato sekce označena jako **Krátký film**

„Rozšiřujeme výrobní schopnost průmyslu, zesilujeme technickou základnu dopravy a zlepšujeme zemědělské hospodaření. Základní podmínkou našeho růstu je zvýšení výkonnosti ve všech oborech, obzvláště tam, kde naše hospodářství utrpělo válkou. Stavíme si úhrnem úkol zvýšit ve dvou letech úroveň národního života. Smysl dvouletky musí být každému občanu správně vyložen. Na to nestačí pouhý slovní výklad, přednášky a články v novinách. Je svrchovaně důležité ozřejmit názorně prospěšnost dvouletého plánu a upozornit na potřebu naprosté solidárnosti při úsilí zdolat překážky, jejichž odstraněním si uvolníme cestu k blahobytu. Zkoumáme-li, na které prostředky se při tom můžeme spolehnout, sáhneme zajisté také po filmu. Jeho mluva je konkrétnější než sebepodrobnější výklad nebo článek. Poznatky z filmu jsou účinnější a trvalejší, ježto co člověk spatří, snáz to pochopí. (...) Jeho velká působivost na city a morálku veřejnosti mu vyhrazuje zvláštní místo za takových okolností, s jakými se setkáváme při plnění hospodářského plánu obnovy.“

VÝVOJ SPECIALIZOVANÝCH ŽÁNŘŮ

- POPULÁRNĚ-VĚDECKÝ FILM
- REKLAMNÍ FILM
- ZPRAVODAJSTVÍ

POPULÁRNĚ-VĚDECKÝ FILM

Václav Jan Staněk

- přírodovědec, fotograf (dramata života v přírodě)
- *Mezi volavkami* (46)
- *Vodníková zahrada* (47)
- [Do země ledovců](#) (49) – expediční film

Jan Calábek

- fyziologie rostlin, časosběrné natáčení
- *Jak roste chléb* (49)
- [ukázka](#)

Bohumil Vošahlík

- *Smrtící zvuk* (47) (účinky zvuku na sluch)

ŠKOLNÍ A INSTRUKČNÍ FILM

- **zlínské studio**
- pokračování v populárně-vědecké a školní tradici předválečných let
- stříhové dokumenty těžící z hojně zásobeného archivu:

Elmar Klos

- ***Dvakrát kaučuk*** (1946)

Jaroslav Novotný

- ***Svážení kmenového dřeva, Svážení polenového dřeva***

Josef Pinkava

- ***Cement***

REKLAMNÍ FILM

- reklama mírně stagnuje v souvislosti s poválečným nedostatkem zboží – propagace proto směřována za hranice

Jan Kučera

- ***Czech Glassware*** (1945)

Miroslav Hubáček

- ***Made in Czechoslovakia*** (1946)
- filmy určené pro zahraniční distribuci filmařsky invenčnější, nevázáno ideovým sdělením, odvážnější montáž, (důvtipná kombinace propagace s estetickým působením)

ZPRAVODAJSTVÍ

- **Československá filmová kronika** (po r. 47: **Čs. zpravodajský film**)
- základ: *Aktualita* (výhody: profesní opory, archiv, tradice bojovné vlastenecké publicistiky předválečného období)
- počátky: informace, usměrňování k politické angažovanosti
- později: tendence stranicky orientovaného zpravodajství (vyhroceno v týdenících)

Jan Kučera o poslání týdeníku (1946):

„Nejde jen o to, aby filmový týdeník veřejnost informoval anebo aby ji učil. První úloha je poněkud povrchní. Druhá je úzká a ne vždy vhodná. Ale je tu třetí úloha, která svým způsobem slučuje obě dvě a má ještě i vlastní, vyšší význam: filmový týdeník má spolutvořit morální a myšlenkové vědomí naší společnosti (...) Potřebujeme týdeník národní, popřípadě státní. Státní nikoli ve smyslu oficiálním, řízeném. Potřebujeme týdeník, který odpovídá požadavkům a potřebám našeho lidu.“

ZPRAVODAJSTVÍ

vývoj týdeníků **po roce 1945**

- první číslo *Týdne ve filmu* – červen 1945 – záběry z pražského povstání, obnova, přebírání továren dělníky
- od roku 1946 k tomuto navíc: *Československé filmové noviny* (český a slovenský komentář zvlášť)
- paralelní oborová periodika : *Sport*, *Kronika venkova*
- výměnná spojení se zahraničními periodiky

po roce 1948

- únor – týdeník jako nejexponovanější prvek dokumentaristiky zasažen nejvíce
- silné kádrové čistky na důležitých postech – obsazení straníky bez zkušeností
- proměna funkce i podoby – zjednodušení: oslavnost, propaganda

STYL A FORMA - TRENDY

- z uměleckého hlediska se nejzajímavěji rozvíjela fejetonistická forma krátkého sociálního filmu
- publicistické črty podávaly i náročné látky poutavě, oproštěny od didakticismu, patetismu
- nejzajímavěji vyznívaly filmy, které k látce přistupovaly sociologicky, případně sebereflexivně

typické postupy:

- zviditelnění štábu, zviditelnění filmovosti
- průvodcem určitý představitel zkoumaného prostředí
- ne vždy úspěšné, např. herci: *Boj o uhlí*, *Vesnice na rozcestí*, *Prostějovská reportáž*
- funkční využití: *Rozhovor ve vlaku*, *Smrtící zvuk*, *Lidé a párky*
- problematicky uchopována zvuková složka – zejm. komentář, málo pokusů o dramaticky funkční hudební ozvučení

RÉTORICKÉ POSTUPY V ČESKÉM DOKUMENTÁRNÍM FILMU 50. LET

- I. DOBOVÝ KONTEXT
- II. KLÍČOVÉ RÉTORICKÉ POSTUPY
- III. VÝJIMKY / SPECIFIKA

DOBOVÝ KONTEXT

po Únoru 1948

- kádrové prověrky, čistky, reorganizace
- dokumentární film podroben přímé kontrole, podobně jako tisk, rozhlas, později TV
- usměrňování k propagandistickým cílům,
- analytické, sociálně-kritické metody naopak odsuzovány, odtržení od sociální reality, ztráta společenského kreditu

- Antonín Navrátil:

„Novinář, publicista či reportér měl být oslavovatelem, ampliónem (...) neměly pro něj existovat morální, ekonomické, právní, životní a sociální problémy.“

- 1950 : klíčová reorganizace dle sovětského modelu = vznik specializovaných studií

DOBOVÝ KONTEXT

do roku 1950

- tvůrčí skupiny pod ústředními dramaturgy KF

po roce 1950

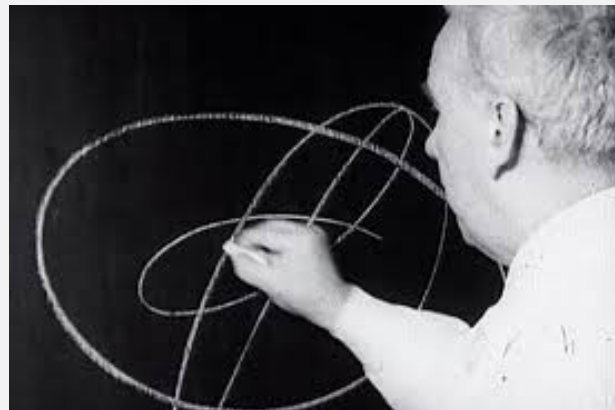
- studio dokumentárního filmu (Praha)
- studio loutkového filmu (Praha, Brno, Gottwaldov)
- studio kresleného filmu (Praha)
- studio populárně-vědeckého filmu (Praha, Brno, Gottwaldov)
- práce členěna na výrobní jednotky pro populárně-vědecký film, školní film a instrukční film

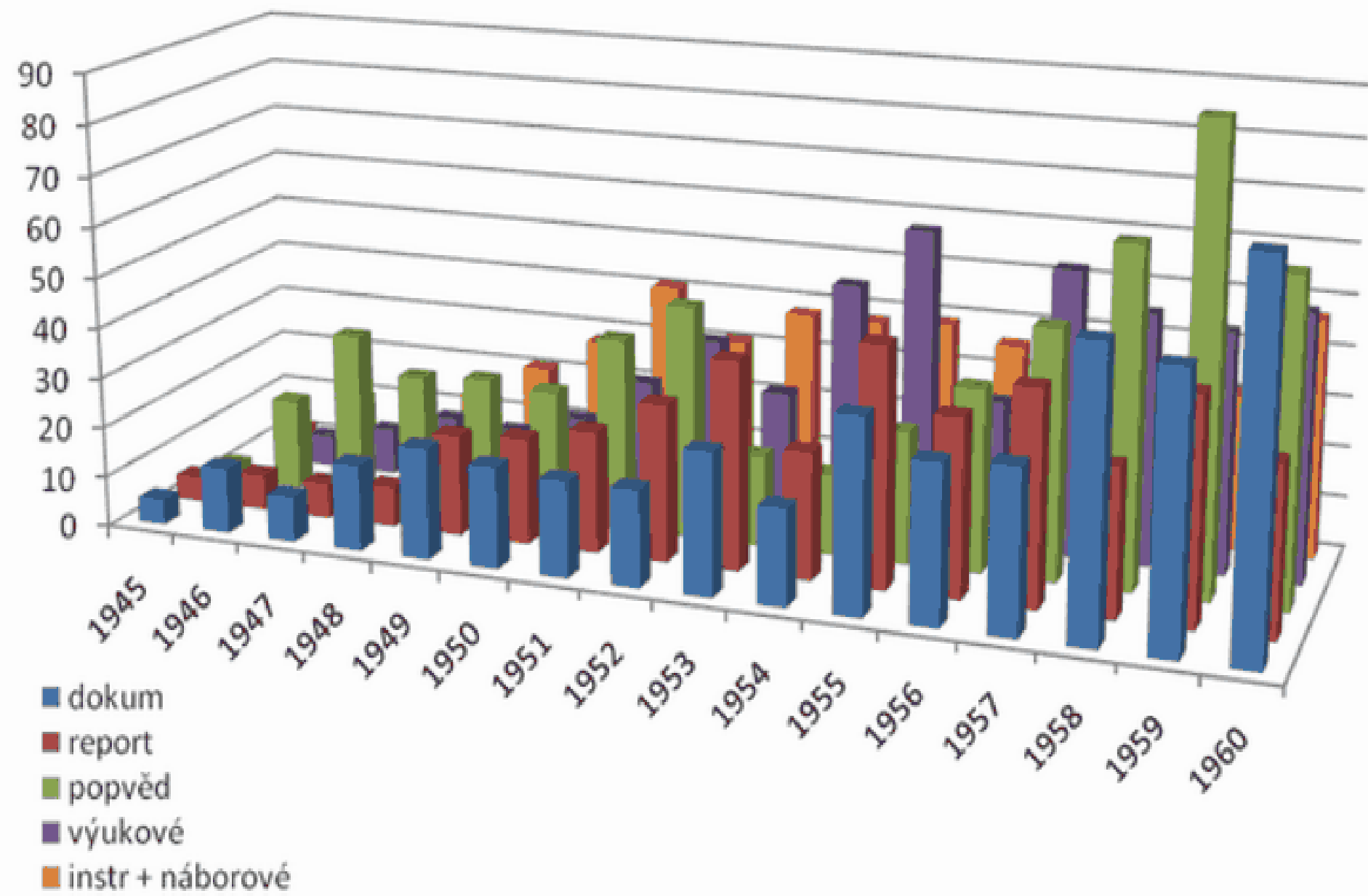
DOBOVÝ KONTEXT

- **další změna 1954**
- Krátký film účetně spadá pod ČSF – Filmová tvorba

studia

- studio zpravodajských a dokumentárních filmů
- studio populárně-vědeckých a naučných filmů
- studio kreslených a loutkových filmů

DŮSLEDKY ORGANIZAČNÍ ZMĚNY

- **kádrové prověrky:** obměny ve vedení, přesuny k hranému filmu, odvolávání, přesuny mezi pracovišti = nesoustředěná práce, brání profesionalizaci, tříštění pracovních sil
- **tříštění tvorby** – studia jakoby specializovaná na konkrétní tvorbu, nicméně stranické zadání nebylo promyšlené tak, jak se na první pohled tvářilo
- obecná stranická tendence: **orientace na vzdělávání mas,** demokratizaci vzdělávání (= široký přístup ke vzdělávání „pracujícímu lidu“) - ve filmu znamená rozšíření prostoru pro popularizaci vědy filmem (větší „nápor“ pro studio popvěd filmu)
- **aplikace Ždanovových teorií v dokumentárním filmu:** umění ukazuje „naše hrdiny“, nahlíží do „našeho zítřka“, ukazuje typické
- **kvantita převyšuje kvalitu** (tvůrčí činnost filmařů pod tlakem imperativů průmyslové výroby – plnění plánů, závazků, norem, „šturmování“)
- =velká příbuznost populárně-vědecké tvorby s instrukčními filmy
- (didaktický charakter, primární výkladový metoda, tendenční poučení)

TEMATIKA POÚNOROVÝCH DOK. FILMŮ

1. vyznamenávání nejlepších pracovníků (vzorné výkony)

- plnění a překračování plánu, soutěžení a závazky
- = tzv. „podnětové filmy“ (motivace k napodobení činnosti, soutěžení)
- silná ideologizace výkladu

2. filmová propaganda jako součást větší kampaně

Běda tomu skrze koho pohoršení přichází (1950)

- *průmysl, zemědělství, brannost, sport, zdravotnictví, životní styl*

3. oslavné přehlídky

- festivaly mládeže, masové akce, ale např. i budovatelské výkony
- př. *Bitva míru* (Drahošlav Holub, 1953) – budování Národních hutí Klementa Gottwalda

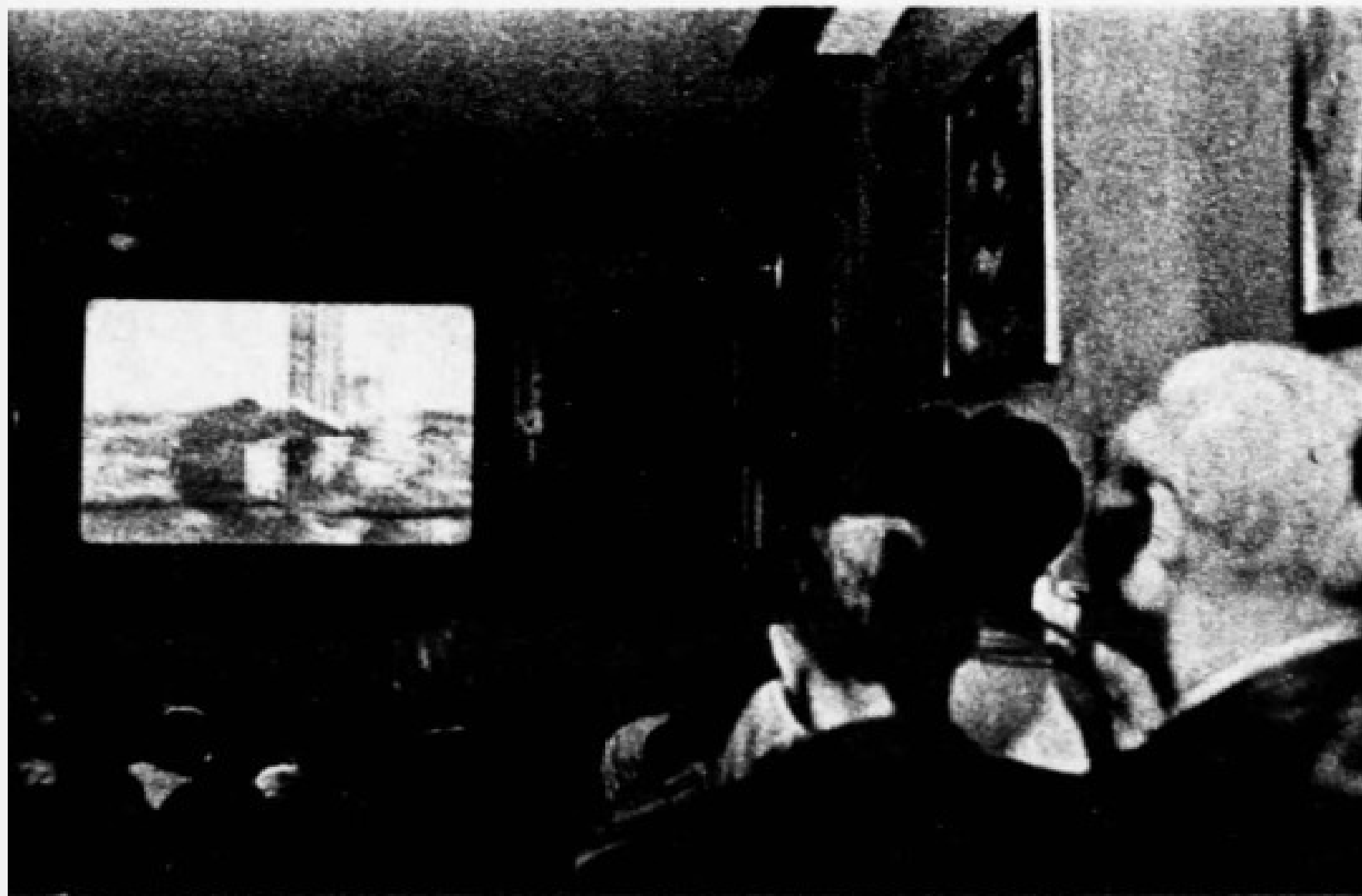
DISTRIBUČNÍ OKRUHY KRÁTKÝCH FILMŮ

- součást hlavního programu

Sled

=> týdeník => krátký film => celovečerní film

- program kin Čas / Čásek
- festivaly (Filmové jaro na vesnici, aj.)
- putovní kina
- Filmová lidová univerzita
- představení organizovaná tzv. oddělením pro zvláštní představení

V ČSR je kromě stálých kin asi 8000 prom. přístrojů různých organizací, kde v r. 1954 zhlédlo 18 milionů diváků filmy. Na snímku: Představení v závodním kině

Z á z n a m

o studijním předvádění dokumentárních filmů
pacientům v nemocnici Na Bulovce dne 9.VI.1950.

Přítomni : za Sbor delegování E.Klos a A.F.Šulc, jako host Dr.H.Bloch.

Návštěva cca 50 pacientů různých nemocí, většinou po operativních zákrocích, někteří ještě na vozíčkách.

Předvedeny byly na 16 mm tyto zvukové krátké filmy: Prokouk outřaduje
Prokouk vynálezcem
Nová směna
Ptačí ostrovy

V diskusi s pacienty bylo zjištěno toto:

Pacienti nemají naprostou většinou rádi dlouhé hrané filmy. Trvají jim příliš dlouho a rozčilují je. Naproti tomu vítají program vhodně sestavený z krátkých filmů.

Co do tematiky 100% souhlas získaly filmy s Prokoukem. Jsou veselé, mají rytmus a přece příliš neodvádějí mysl k denním starostem.

pokusy s promítáním v nemocnicích
(1950)

diváci Filmové lidové univerzity

STEREOTYPY RÉTORIKY DOKUMENTÁRNÍCH FILMŮ

VÝKLADOVÝ MODUS JAKO URČUJÍCÍ

/souvisí s důrazem na populárně-vědecký film, školní film a instruktážní postupy/

TENDENCE K SROVNÁVÁNÍ

1. SOVĚTSKÝ VZOR
2. VÝZNAM KOLEKTIVU / A NEPŘÍTELE
3. STARÉ – NOVÉ – BUDOUCÍ

OTÁZKA KOMENTÁŘE

VÝJIMKY V TVORBĚ 50. LET

kromě výrazných tvůrčích osobností Krátkého filmu:

I. Armádní film

II. Hanzelka & Zikmund

III. FAMU

ČESKOSLOVENSKÝ ARMÁDNÍ FILM

„Předmětem činnosti ČSAF je (...) účelová tvorba a výroba filmů s převážně armádní, vojenskou a brannou tematikou s určením pro ideovou výchovu a bojovou přípravu vojsk ČSLA, pro propagaci armády a brannosti a pro jednotnou brannou výchovu a přípravu obyvatelstva ČSSR. Tato činnost je uskutečňována na objednávku orgánů nadřízených ČSAF a státních a společenských organizací. Sestává se z tvorby filmů všech žánrů a metráží (filmy zpravodajské, dokumentární. Animované, trikové, hrané, diafilmy apod.)“

Organizační řád ČSAF, 1981

ČESKOSLOVENSKÝ ARMÁDNÍ FILM

ČAF je založen roku 1951 (vychází z tradice vojenských filmů pod MO), je součástí Československé lidové armády

Periodizace:

- 1951 – 1962: přejímání sovětských vzorů, kult osobnosti, snaha o velikášské pojetí filmu
- 1963 – 1969: nová vlna, liberizace kulturního a společenského života, díla mimo mantinely účelového filmu
- 1970 – 1989: historicky největší objem výroby, myšlenková a tvůrčí strnulost
- 1990 – 1999: optimistické očekávání, následná dezintegrace studia a privatizace studia

ČESKOSLOVENSKÝ ARMÁDNÍ FILM

- zřizovatelem a řídicím prgánem ČAFu byla Hlavní politická správa (HPS)
- studio vede hlavní dramaturg (pod sebou dramaturgy specializované)
- HPS uplatňovala řídicí roli při schvalování pětiletých plánů studia
- schvaluje plány, náměty, scénáře a pracovní kopie filmů
- pětileté a roční dramaturgické plány byly vytvářeny jako souhrn témat, která přicházela ve formě zakázky od vnějších institucí, armádních i civilních
- klíčová role odborných poradců
- schvalovací projekce = autocenzura

ARMÁDNÍ FILM

- primárním posláním ČAF byl natáčet účelové filmy (= filmy na objednávku za účelem propagace a popularizace zadavatele)
- pobídka nevychází od režiséra nebo scenáristy, ale od subjektu (= armáda), která film financuje
- tvorbu studia však netvořily jen účelové filmy (zejména období 1939 – 1945, kdy šlo o propagandu)

ARMÁDNÍ FILM: ZADAVATEL / PUBLIKUM

Tři skupiny zadavatelů:

- *I. filmy objednané HPS (dokument, periodika, hrané filmy)*
- *II. filmy objednané správou vojsk (výcvikové filmy pro armádu)*
- *III. filmy objednané mimo armádu (Československá televize, Ministerstvo vnitra, Vládní výbor pro cestovní ruch, Svazarm, Československý červený kříž apod.)*

Publikum:

- divácké skupiny určoval charakter filmů
- od odborníků a filmů podléhajícím přísnému tajení až po širokou veřejnost

ARMÁDNÍ FILM: DRUHY FILMŮ

I. Výcvikové filmy

- výuková funkce filmu převládá, návod, učebnice, ukázkové a metodické filmy, určeny pro vnitřní potřebu [Zaminování \(1951\)](#)

II. Dokumentární filmy

- propagační, reportážní, populárně-vědecké filmy aj.
- [Pitná voda \(1957\)](#)

III. Hrané filmy

- 40 krátkých, 13 středometrážních, 5 celovečerních filmů

IV. Filmová periodika

- zpravodajská a publicistická, liší se aktuálností, černobílý materiál

V. Dabing

ARMÁDNÍ FILM - OSOBNOSTI

Zbyněk Byrnych

- v ČSAF kvůli vojenské službě
- *Slyší tě nepřítel* (1951), *Neprojdou* (1952)

František Vlácil

- ČAF jako učiliště filmařiny
- důraz na výtvarnost obrazu, kompozici a práci se světlem
- *Dopis z fronty* (1956), *Skleněná oblaka* (1957)

ARMÁDNÍ FILM - OSOBNOSTI

- Hynek Bočan (*Jeden den*, 1965)
- Pavel Háša (*Mistr Jan Hus*, 1954; *Člověk není sám*, 1958)
- Václav Hapl (*Vystupovati za jízdy dovoleno*, 1962)
- Vojtěch Jasný a Karel Kachyňa (*Dnes večer všechno skončí*, 1954)
- Jiří Menzel (*Koncert 65*, 1965)
- Jan Němec (*Paměť našeho dne*, 1963)
- Milan Růžička, Jan Schmidt, Vladimír Sís aj.

JIŘÍ HANZELKA & MIROSLAV ZIKMUND

- krátké i celovečerní filmy
- různé tematické varianty
- všechny filmy byly zpracovány z filmových materiálů z první a druhé cesty ve Studiu Krátkého filmu v tehdejší Gottwaldově
- u zrodu filmů a filmových reportáží stál režisér Jaroslav Novotný, dostaly se mu do rukou první metry filmu, které cestovatelé poslali do republiky
- začal cestovatele učit co a jak filmovat, aby výsledek byl použitelný pro další zpracování filmu, osobně se setkali až po návratu obou cestovatelů z první cesty v roce 1950
- hudbu ke všem filmům napsal Zdeněk Liška

HANZELKA & ZIKMUND

- **Afrika I. + II. / 1952 + 1953**
[ukázka](#)
- **Z Argentiny do Mexika / 1954**
- **Je-li kde na světě ráj / 1961**

INOVATIVNÍ TENDENCE KONCE 50. LET

v českých studiích minimálně, **ojedinělé případy autorských projektů**, příp. debuty nových autorských osobností:

Josef Kořán: *Varšavské léto* (1956)

Eman Kaněra: *Na pohraniční půdě* (1956)

Vojtěch Jasný: *Bez obav* (1956)

František Vlácil: *Skleněná oblaka* (1957)

paradox: nové impulsy více ze Studia populárně-vědec. filmu

Jiří Jeřábek: *Jak si děti malují* (1958)

Vojtěch Količ: *Poslední hamry a hamerníci* (1957)

INOVATIVNÍ TENDENCE KONCE 50. LET

Bohumil Vošahlík – poloha bodrého lidového vypravěče, přístupně vykládá vážné i komplikované problémy
Co víme o světle (1955), *Pohyb a čas* (1959)

Miro Bernat – pokračuje v zemědělské a přírodovědecké tematicce (*Koroptví kraj*, *Koroptví hnízda*, *Zaječí hony*)

zvláštní pozornost: *Motýli už tu nežijí* (1958) – obraz koncentračního tábora podle kreseb dětí z Terezína

PROMĚNY V 60. LETECH

- společnost stále citlivější a kritičtější tváří v tvář rozdílu mezi proklamacemi a realitou
- festival v Banské Bystrici 1959 a jeho důsledky x progresivní vývoj ve světě
- prvním náznakem proměny / vzdoru – **tvůrčí skupina ČAS** ve Studiu dokumentárních f.
- = **František Papoušek, Jiří Papoušek, Václav Táborský**
- manifest z konce listopadu 1961:

„Studio dokumentárních filmů Praha je zařízení Čs. filmu, vyrábějící také někdy dokumentární filmy... Základem, z něhož plyne všechno ostatní, je u dokumentárního filmu - stejně jako u kteréhokoli jiného umění - pravdivost. K této základní pravdivosti, které musí dbát i zcela vymyšlený příběh románu nebo hraného filmu, přistupuje u dokumentárního filmu ještě druhá pravdivost, pravdivost příběhu, osob, místa, prostředí atd. Jelikož si uvědomujeme, že z tohoto zákona dvojí pravdivosti dokumentárního filmu není úniku, rozkrýváme problém s železnou logikou do nezbytných důsledků. Důsledek první: dokumentarista si své příběhy nesmí vymýšlet. Vybírá si ze skutečnosti to, co nejlépe vyjadřuje základní pravdu každého uměleckého díla. Důsledek druhý: dokumentarista nesmí používat ve svých filmech herců, hercem nahrazovat skutečné dělníky, rolníky, příslušníky pracující inteligence... Čistou reportáž pokládáme za nejpravdivější dokumentární film... Reportáž neznámá popis, protokol, otrockou závislost na událostech, pobyt na chvostu. Umění je tu ve výběru a způsobu natočení skutečnosti... Tady je pravda v každém záběru... Rekonstruovaný dokument: tady dokumentarista uplatní jiné vlastnosti: scenáristické schopnosti výběru skutečností, režijní realizační vlastnosti, práci s neherci atd... Rekonstruuje co nejpřesněji, se skutečnými lidmi, v jejich pravém prostředí, atd. Zdálo by se, že rekonstruovat lze cokoli. Ovšem to je omyl. Tvrdíme, že nesmí rekonstruovat děje, které se odehrály pouze jednou jedinkrát. Tedy netočit většinu filmů, které točíme... Jsou autoři a režiséři hraných filmů, kteří používají postupů a metod dokumentaristické práce, aby potrhli a zesílili dojem

VÝZNAM ČASU

- paradoxně: spíše teoretická výzva, burcující, podhoubí pro inspiraci v cinéma verité, sami autoři manifestu se realizovali jinak a méně radikálně, než jak hlásali
- druhotně však vliv na postoje dalších tvůrců k dokumentaristickým možnostem a metodám

PAVEL HOBL

- absolventský film *Hřbitov, který zemřel* (1959),
- střihový film *Pozor, móda!* (59)
- osobité vidění, nekonvenční, mnohdy skrytě ironický komentář
- *Na naší ulici tehdy po ránu* (1960)
- důvtip montáže, námět Pražského povstání formou subjektivně

EVALD SCHORM

- citlivé studie *Země zemi* (1961), *Stromy a lidé* (1962)

RUDOLF KREJČÍK

- *O zámečku, dětech a spravedlnosti* (1962), *Všední dny velké ří*

NOVÉ POSTUPY VE STUDIU POPULÁRNĚ-VĚDECKÉHO FILMU

změna poměru didaktické poučnosti + výkladovosti vs. dramatického pojetí popularizace vědy

KURT GOLDBERGER

filmy o technických problémech, principech ;

zacílení na význam techniky pro člověka, služba

poučení bez toho, aby si divák uvědomoval, že je poučov

Bez páry vpřed (1959), *Na správném kurzu* (1960),

Před startem do vesmíru (1960), *Zpomalený život* (1962)

Sociologicky laděná sonda [Děti bez lásky](#) (1963)

ve Studiu pop.věd. filmů vzniká i **CHYTILOVÉ**

Pytel blech (1962)

severočeská textilka (dokumentarismus x inscenace)

ROK 1962

- prosinec 1962 – 12. sjezd komunistické strany Československa
- hodnocení chyb a nedostatků 50. let

poznání nutnosti překonat hospodářské problémy, nedemokratičnost =
odkrývání **tabuizovaných témat – význam TV a jejích public. pořadů**

Praha: *Zvědavá kamera*; Brno: *Mohu do toho mluvit?*; Ostrava: *Negordický uzel*

publicistika : správný směr v angažovanosti, investigativnosti – problémem
však stále formální nenápaditost

organizačně neúnosný model studiové tvorby (situace proměn v národním
hospodářství, konkurence TV x model plánované výroby)

= 1964 reorganizace studií Krátkého filmu:

dosavadní studia zrušena, vznikají „dramaturgicko-výrobní skupiny“

Dokumentární film, Zpravodajský film, Výukový film a Propagafilm

= tj. zrušení Studia pop.-věd. filmů – přirozeným důsledkem pokles počtu
informativních filmů, zaměření naopak na aktuální sociální tematiku

SPECIFIKA DOKUMENTÁRNÍ TVORBY PO ROCE 1962

- skutečnost v její rozpornosti, protikladnosti, bez falešné idealizace
- východiskem často drobný nešvar, malichernost = zobecnění, poukaz na zásadnější společenský či hospodářský problém
- obliba sociologických metod skryté kamery či anketního filmu
- **Jiří Papoušek** – již roku 1961: reportáž *Berlín-srpen 1961*, dále *Neděle na Hluboké*
- **Václav Táborský** – posun dokumentární tvorby od divadelnosti k realitě života: průzkum a komentář aktuální sociální reality: *Dva stoly mezi námi* (1961), *Čekají každou neděli* (1962)

další ironické momentky:

- *Zablácené město*, *Dovolená*, *Hostinec* (vše 1963), *Nádraží*, *Hory-Hory*, *Telefon* (vše 1964)

obecně: krátké sociální impresy, nicméně bez konkrétního apelu, pouze nařknutí, bez závěru, řešení

film-anketa: Evald Schorm – [Proč?](#), Jan Špáta – *Největší přání*, Miloslav Hrubý –

ZAJÍMAVÉ AUTORSKÉ OSOBNOSTI POLOVINY 60. LET

EVOLD SCHORM: meditatívni dokumentaristický esej

- [Zrcadlení \(1965\)](#) – anketa a současně zamyšlení nad různými způsoby života, mezními situacemi, vztahem ke smrti, připraveností na smrt
- zakázky: *Odkaz* – pro Čs. aerolinie o Řecku (komentář Radůze Činčery)
- *Žalm* – propagace Československa v zahraničí (Staronová synagoga jako připomínka tragického osudu Židů)

KAREL VACHEK: ideově i formálně provokativní tvorba

- debut [Moravská Hellas \(1964\)](#)
- škodolibý pohled na domácí folklór
- i zde formou ankety a skryté kamery

TÝDENÍKY V 60. LETECH

- komplikovaná pozice ve vztahu k rozvíjející se televizi (výhoda denního zpravodajství)
- nutnost odlišit se formálně i tematickým záběrem: aktuálnost nahradit hlubším pohledem a originálním úhlem záběru obecnějších problémů
- progresivnější zde bratislavská skupina: magazínový typ týdeníku – posílení publicistického sdělení
- (částečně se tak vytrácí rozdíl mezi zpravodajstvím a sociálně-analytickým dokumentem)

př.

měsíčníky *Radar* a *Reflektor* (od roku 1964)

14denník *Svět ve filmu*

ŽÁNROVÉ TENDENCE 60. LET

- postupné pronikání autentičnosti, bezprostřednosti, inspirace cinéma verité, direct cinema, improvizální metody, potlačení inscenovanosti
- nová role komentáře + obecně kontrapunkt obrazu a zvuku
- oblíbené žánry: anketa, fejeton, esej, cestopis
- umělecký životopis
- sociální otázky – investigativnost na pokraji tabu

specifickým tématem ZACHYCENÍ UDÁLOSTÍ ROKU 1968:

Jan Němec – *Dejte nám světlo* (1967)

Martin Maryška – *Deset bodů* (1968)

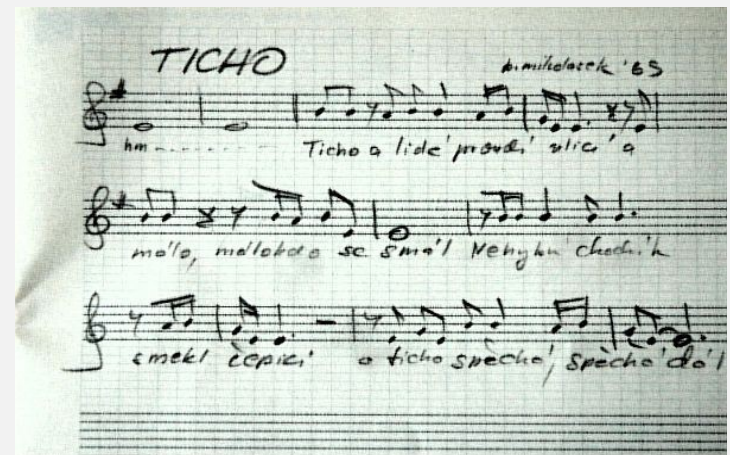
Milan Peer – *Ticho* (1969)

Karel Vachek – [Spříznění volbou \(1968\)](#)

neuveдено:

Zmatek (sestřih Schorm, uvedeno 1990)

Sedm dní (Rudolf Krejčík, v ČST 1992)

NORMALIZACE V Č. DOKUMENTARISTICE

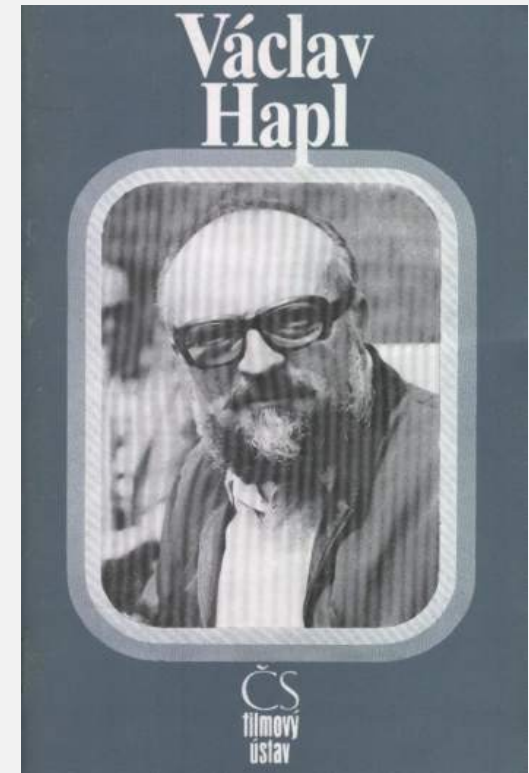
- podzim 1969
- **útok proti ideově závadným filmům**
- **kádrové čistky**
- **revize tvorby**
- (rozdělané projekty dokončovány do r. 71, poté útlum)
- **nová role filmové a tv publicistiky:** služebnost, politické a ideologické zneužití:
- zamlčování pravdy, manipulace s fakty, zavádějící informace, idealizace a falzifikace skutečnosti
- **nezávislá publicistika stranou** (spíše underground komunikující se zahraničním exilem):
- zejména 80. léta – *Originální videojournal*, katolicky orientované *Studio Velehrad* (Olomouc od r. 85) – Vladimír Suchánek
- **nicméně oficiální sféra má dvojí tvář**
- prostor pro konformní i nonkonformní tvůrce – ti druzí nicméně mimo prioritní

VÁCLAV HAPL

- Armádní film → Krátký film
- filmové eseje 70. let
- *Slunce* (1973) – populárně-vědecké téma, filos. přesah
- *Lux arte facta* (1977)

- plán pentologie (obecný záměr člověk vs. civilizace)
- [Člověk neumírá žízni \(1970\)](#) – drogová závislost
- *Cena vítězství* (1972) – vrcholový sport, hranice možností
- *Lesy umírají tiše* – ekologické téma
- nerealizováno:
- *Hlad a populační exploze, Války*

- deformace obrazu – vizuální hry inspirované tematikou
- témata: životní prostředí, civilizace, hrozba

DRAHOMÍRA VIHANOVÁ

biograficky laděné sondy jako žánr pro
obecnější úvahy nad otázkami víry, tolerance,
smrti...

(smyslu lidské existence)

Hledání (1979) – filmařská práce F. Vláčila na
snímku *Koncert na konci léta*

Den hlavního inženýra (1981)

Poslední z rodu (1977)

Otázky pro dvě ženy (1984)

Proměny přítelkyně Evy (1990)

sociální tematika

Počítané dny (1981) – návrat z vězení

Zahrada plná plenek (1982) – domov pro svobodné matky

Denně předstupuji před Tvou tvář (1992) – hluboce věřící

VĚRA CHYTILOVÁ

- společensky-kritické dokumentaristické eseje vyzývající k občansky angažovanému postoji
- *Čas je neúprosný* (1978) – smysl života ve stáří
- [*Praha, neklidné srdce Evropy* \(1984\)](#) – zahraniční zakázka, proměna města jako architektonického, ale i společenského toposu, zrcadlo národních dějin, rapidmontáž, hektičnost podpořena hudbou Pražského výběru

JAN ŠPÁTA

námětové linie

1. stáří

Respice finem (1967)

Velká cena na MFF v Oberhausenu '68

dále v norm. období :

Samota (1972), *Hlavně hodně zdraví* (1981)

2. nemocní a zdravotně postižení

[Svítlí slunce? \(1970\)](#)

Vstaň a chod' (1987)

Carpe Diem (1988)

3. hudba a umění obecně

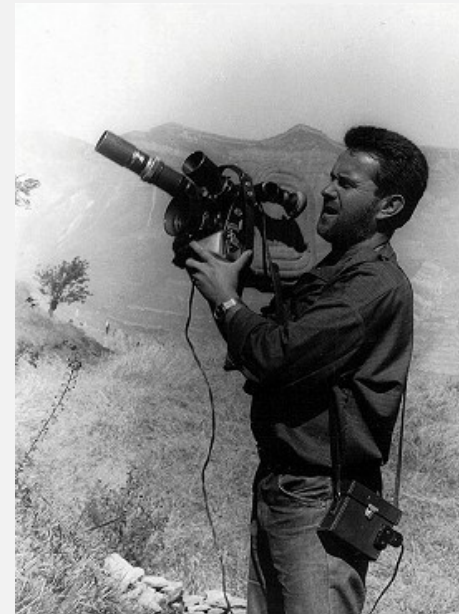
dříve např. *Hello Satchmo*

Prahou zněl jazz (1974)

Jdi za štěstím (1979)

Kreutzerova sonáta (1979)

Variace na téma Gustava Mahlera
(1980)

4. síla mezilidských vztahů

Maruška (1979)

5. člověk vs. příroda

Šumavské pastorále (1979)

6. společenská výzva

Odsouzení (1979), *Pře o vepře* (1980)

Největší přání II (1989)

OLGA SOMMEROVÁ

- počátek tvorby v 80. letech – témata **nesouladu ve vztazích**
- dílo rezonující s dobovým trendem dokumentaristiky : vynášet na povrch i problémové, často dosud tabuizované jevy (drogová závislost, rozvody, alkoholismus)
- v této linii:
 - *Doma* (1980) – úplná rodina vs. dětský domov
 - [*S tebou, táto* \(1980\)](#) – o dětech svěřených po rozvodu otcům
 - téma přetrvává i po roce 1989:
 - *Miluj bližního svého* (1990), *Spříznění bláznovstvím* (1993)
 - občanský boj za genderová práva: *Feminismus po česku* (1993)
 - přesto v tvorbě zájem o muže i ženy
 - výseky života (alkoholismus, trestná činnost, překonání nemoci, výchova dětí, vzdor totalitě): *Máňa* (1992), dále: *Jak se žije otcům po rozvodu* (1997), *Táta jako máma* (2006), *O čem sní muži* (1999)
- cyklus *Ztracená duše národa* (díly *Ztracená tradice*, *Ztráta slušnosti*, *Ztráta víry*, *Ztráta důstoinosti*)

HELENA TŘEŠTÍKOVÁ

- hlavní tvůrčí linie: portrét a soukromé vztahy, překonávání handicapu, děti a rodina
- *Romeo, Julie a děti* (76), *Ženy – zaměstnání rodina* (76), *Dobry den, můžeme dál?* (80)
- dlouhodobé projekty: časoběrné dokumenty:
- prvně *Zázrak* (1974)(těhotenství a narození dítěte)
- paralelní sledování několika manžel. párů
- návštěvy v půlročních intervalech
- = 6dílný cyklus [Manželské etudy](#)
- protaženo dále: *Manželské etudy po 20 letech* (1999-2005)
- lidé s problémy se zákonem: *Lád'a, Pavlína, Martin, Milan, René, Katka*
- série *Ženy na přelomu tisíciletí*
- *Bára B. (live)* – Bára Basiková, *Forte a piana* – Dagmar Pecková

HANA PINKAVOVÁ

- problematický postup k dokumentaristice (na VŠ nepřijata pro otcovo vyloučení ze strany)
- portréty, ženy v různých profesích, dětské talenty
- *Já tomu říkám nedrcat se o nebesa* (1979) – portrét Hermíny Týrlové
- *Třináct* (1982) – každodennost matky 13 dětí
- *Kam růže nesmějí* (1986) – pooperační oddělení
- *Děkuju vám, že jste přišli* (1988) – pečovatelky
- *Holky, vypnout prsa* (1988)

VLADISLAV KVASNIČKA

- autor snímků s kontroverzními tématy
- investigativní přístup, publicistická výpověď,
- problémové případy, apelativnost

- Do deště a do sluníčka (Romové ve školách)
- *Majčini kluci* (1987) – soc. kurátorka a mladí delikventi
- [*Aby si lidi všimli*](#) (1988) – skinheads a čs. punková mládež konce 80s
- *Zapovězená láska* (1990) – život homosexuálů

- ekologické filmy: *Wolframová dolina* (1987), *Hnědouhelný teror*
- TV cyklus OKO – palčivé aktuální kauzy
- *Noc, kdy se rozpadl stát* (1992) – rozpad ČSFR
- *Anarchisté, soudruzi ve zbrani* (1993) – projevy extremismu v post-komunist. zemi

DOKUMENT PO ROCE 1989

- transformace filmového podnikání **zrušením stát. monopolu**
- = ztráta základního **zdroje financí** pro tvorbu

- výhoda tematicky **nekontrolované tvorby**
- (bez plánů, dramaturgických prověrek, personálních čistek atp.)
- x nevýhoda v nutnosti shánět si **finance samostatně**

- silně ovlivňuje především situaci v oblastech s **nízkým komerčním potenciálem, malou rentabilitou** (animovaná tvorba, dokumentární film)

90. LÉTA

- 1992 zřízen **Státní fond ČR na podporu a rozvoj kinematografie**
 - vznik sítě **nezávislých producentů a systém koprodukcí**
 - doplňková platforma: pitching fóra – pro výběr připravovaných filmů pro svá programová okna
 - pro dokumentární filmy takřka výhradní **závislost na ČT**
 - omezení : ČT jako „sponzor“ klade nároky na téma, rozsah a délku (soulad s programovými okny)
- ⇒ větší důraz na publicistiku a dokumentární cykly
- (problém s autorským dokumentem)

PRODUKČNÍ „ZÁZEMÍ“

- Česká televize a její cykly
- Krátký film a.s. – krátkodobě, nevýrazně
- Febio a.s. (Fero Fenič)
- K2 (Pavel Štingl)
- Nadace Film a sociologie, Nadace Člověk a čas
- x katedra dokumentární tvorby FAMU (krátké studentské práce)

- i projekty stávajících režisérských osobností (Třeštíková, Sommerová, Vachek, ...) se ocitají mimo hledáček nezávislých producentů – finanční problémy

ZMĚNA PO ROCE 2000

- integrace českého trhu do evropských struktur
- nové technické možnosti – alternativní cesty distribuce (není třeba 35mm kopií – první DVD filmy Ženy pro měny (2002) a Tatínek (2004))
- festivalové sekce zaměřené na dokumentární film
- Mezinárodní festival dokumentárních filmů Jihlava, Jeden svět, Academia Film Olomouc
- kinodistribuce Aerofilms, Asociace českých filmových klubů, Bonton

- **později:** výukové programy IDF, středoevropský trh
- stabilizace silných nezávislých producentů – možnosti financovat i dok.f.
- Negativ, Nutprodukce, aj.
- nová situace v televizích: ČT, HBO
- trend V&D distribuce

VZNIK A VÝZNAM IDF (INSTITUT DOKUMENTÁRNÍHO FILMU)

- pilotní akcí předcházející vzniku IDF : **Burza námětů** (25.-28.10. 2001)
- pod záštitou MFDF Jihlava 2001, autory Andrea Prengyová a Filip Remunda (FAMU)

prohlášení:

„My, jako studenti FAMU, tedy začínající režiséri, jsme záhy zjistili, že natočit v Čechách film není snadné. Dominantním výrobcem je Česká televize, která má omezený rozpočet. Mnoho filmů zde vzniká jen díky silné touze autorů tvořit, která často překonává i nedostatek finančních prostředků. Chtěli jsme proto přijít s alternativou a rozhodli jsme se do České republiky přinést systém, který již řadu let funguje v zemích západní Evropy. Festival v Jihlavě, který se během pětiletého růstu stal hlavním městem české dokumentaristické krajiny, se nám zdál pro organizování Burzy nejvhodnější. Burza námětů je otevřené fórum umožňující natočit film i začínajícím autorům. Podmínkou není zvučné jméno, dlouhodobě budovaná pozice nebo osobní vztahy s lidmi z televize. Jediným kritériem je dobrý nápad a kvalitně připravený projekt. Důležitá je též spolupráce s nezávislým producentem, který hraje roli jakéhosi koordinátora všech eventuálních koproducentů a investorů. Úspěch letošní Burzy nebudeme měřit počtem podepsaných smluv a realizovaných filmů. Vnímáme ji jako vzdělávací projekt, který má učit české autory, jak se orientovat na půdě evropského filmového průmyslu a pomáhat jim v navazování prvních kontaktů. V dlouhodobém horizontu by měla Burza sloužit k podpoře otevřeného filmového trhu a nezávislých producentů. Věříme, že zakládáme novou tradici a že úspěch Burzy bude přínosem

VZNIK A VÝZNAM IDF (INSTITUT DOKUMENTÁRNÍHO FILMU)

- Burza námětů: zlomový bod
- vyvedení z izolace od okolního evropského filmového trhu
- :seznámení s možností nezávislého financování, možností mezinárodní spolupráce na úrovni koprodukcí

IDF vznikl v návaznosti na první Burzu námětů

19. 12. 2001 jako občanské sdružení („neziskové sdružení zaměřené na podporu vzniku dokumentárního, nezávislého a autorského filmu a jeho prosazení na evropské úrovni“)

cíle : vytvoření funkční sítě filmařských profesních organizací, producentů a vysílatelů (výměna zkušeností týkající se výroby filmů v rámci mezinárodních koprodukcí.

: organizování workshopů, pitching fór, přehlídek a seminářů (propagace autorského filmu a koordinace jeho výroby v koprodukcí)

zakladateli Andrea Prengyová a Filip Remunda

AKTIVITY IDF

- **[EAST EUROPEAN FORUM](#)**
setkání středo a východoevropských dokumentaristů s evropskými a severoamerickými televizními producenty, distributory, nákupčími a zástupci filmových fondů
- **[Vzdělávací program EX ORIENTE FILM](#)**
mezinárodní workshop autorského dokumentárního filmu, podporuje jeho vývoj a financování v celém regionu střední a východní Evropy.
- **[Dokumentární trh EAST SILVER](#)**
dokumentární trh zaměřený výhradně na střední a východní Evropu, každoročně mapuje nové dokumentární filmy, vytváří katalog a otevřenou videotéku
- **www.DOKweb.net**
webový portál zaměřený na východoevropský dokumentární film
- **[PROJEKT ČESKÝ DOKUMENT](#)**
organizuje podpůrné akce pro český dokumentární film (vývoji samotných dokumentárních děl, jejich zviditelnění a distribuce)
- **[DOCU TALENTS FROM THE EAST - PANEL PŘIPRAVOVANÝCH DOKUMENTŮ Z VÝCHODNÍ EVROPY](#)**
od roku 2005 pravidelně představuje výběr devíti výjimečných vznikajících dokumentárních filmů z východní Evropy v rámci profesionální sekce MFF Karlovy Vary

KLÍČOVÉ ŽÁNRY DOKUMENTARISTIKY PO R. 1989

1. dokumentární portrét

Klíč k určování trpaslíků (Martin Šulík)

Marcela (Helena Třeštíková)

Mezi světlem a tmou (Jan Špáta)

Ničeho nelituji (Theodora Remundová)

2. esej

Bohemia docta (Karel Vachek)

Hry prachu (Martin Mareček)

Noční hovory s matkou (Jan Němec)

Český sen (Vít Klusák, Filip Remunda)

Kupředu pravá, kupředu levá (Linda Jablonská)

Ztracená dovolená (Lucie Králová)

KLÍČOVÉ ŽÁNRY DOKUMENTARISTIKY PO R. 1989

3. časosběrná metoda

Manželské etudy (Helena Třeštíková)

Hledači pevného bodu (Pavel Koutecký)

4. found footage

Soukromé století (Jan Šikl)

5. mystifikace

Metody vejce (Martin Mareček)

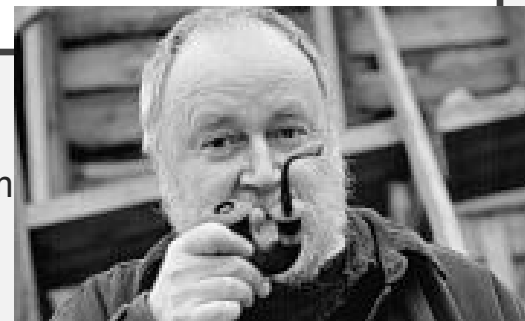
Vynález krásy (Marek Najbrt)

AUTORSKÁ TVORBA PO ROCE 1989

Karel Vachek

odešel z KF, dělnické profese, emigrace, 90. léta (filmové opusy, filmy-rom

1990: Nový Hyperion, aneb Volnost, Rovnost, Bratrství

1996: Co dělat? Cesta z Prahy do Českého Krumlova aneb Jak jsem sestavoval novou vládu 96
(motiv cesty odkud kam)

2000: Bohemia Docta aneb Labyrint světa a Lusthaus světa (Božská komedie)

2002: Kdo bude hlídat hlídače? Dalibor aneb Klíč k Chaloupce strýčka Toma

2006: Závaš - kníže pornofolku pod vlivem Griffithovy Intolerance a Tatiho Prázdnin pana Hulota aneb
Vznik a zánik Československa (1918 - 1992)

2011: Tmář a jeho rod aneb Slzavé údolí pyramid

metoda

- povolávání osobnosti veřejného a kulturního života přímo před kameru - staví je do zvláštních situací, zkoumá jejich reakce
- mezi rozhovory imprese krás krajiny a architektury, s lidmi rozmlouvá i sám režisér
- provokuje je k filosofujícím monologům, disputacím na nejrůznější témata, někdy se i hádá
- efekt distance - ozvláštňení, neotřelost, pokládání závažných existenciálních otázek
- mnohahodinové, výrazně stylizované
- balancování na pokraji dokumentárního filmu, filmové eseje a inscenovaných mystifikací

AUTORSKÁ TVORBA PO ROCE 1989

Milan Maryška

- jeden ze zakázaných autorů
- 80s – Originální videojournal
- Sibiř – země žalu, země naděje (91) – z cesty na Sibiř 1987
- agentura **Epicentrum**
- (válečné konflikty; Jaromír Štětina, Petra Procházková, Petr Jančárek)
- témata z bývalého SSSR (Lidé na dně – z Moskvy)
- téma svobody a boje za svobodu (Svobody se nevzdáme, Přerušené jaro, Válka, fakta a my, 4 díly Ztráty paměti)

Pavel Koutecký

- tematické okruhy
- politika – Den v parlamentu, Zánik Československa v parlamentu, Po letech
- umění
- Drahý mistře (o Josipu Plečnikovi)
- nápad na dokument o socialistické každodennosti Vzpomínám, vzpomínáš, vzpomínáme (pro ČT 1998 – s A. Müllerovou)

AUTORSKÁ TVORBA PO ROCE 1989 – NEJMLADŠÍ GENERACE

Vít Janeček

- komplexnější souvislosti, systémové problémy
- filozofující úvaha o státnosti, institucích a každodennosti: Pravidla hry - vymezení prostoru (2004)
- Máme NATO? (2003)
- audiovizuální studie o masovosti a národní hrdosti: abstraktní experiment SLA-BI-KÁŘ (úryvky) 2005
- portrét politika s extrémními zvraty - Dějiny Jaroslava Šabaty (2008)
- největší pozornost Ivetka a hora (2008)
- Závod ke dnu (2011)

Linda Jablonská

- tvorba pro TV, absolventský film Kupředu levá, kupředu pravá (2006) -
- Vítejte v KLDŘ ! (2009) - zájezd českých turistů do Severní Koreje
- v inspiraci spory o oteplování planety esej o politických změnách a jejich vlivu na náš život Horko v Česku (2008)

AUTORSKÁ TVORBA PO ROCE 1989 – NEJMLADŠÍ GENERACE

Erika Hníková

- absolvovala u Karla Vachka filmem Ženy pro měny (2004)
- celkově cílený zájem o témata související s globalizací a mocí nadnárodních společností
- druhý celovečerní film Sejdeme se v Eurokempu (2006), Nesvatbov (2010)

Lucie Králová

- originální tvůrce se smyslem pro esejistické filmové uvažování
- během studia další výrazné snímky, které mají společný základ v hledání dialogu mezi současností a minulostí - Děti z Hartmanic 2005
- absolovenstký film Ztracená dovolená (2007)

dvojice Vít Klusák a Filip Remunda

- projekt Český sen - mystifikace o otevření hypermarketu s báječnými cenami (v tv, noviny, časopisy...) - občané - napětí, obavy, nejistota
- společně sestříhali i film Vánoce v Bosně (2008) - 7 let starý materiál o pitoreskním výletě českých popových hvězd za našimi vojáky na Balkán
- freska o osudu budoucího amerického radaru v Brdech - Český mír
- projekt Český žurnál